

Burhanettin **Duran**
bduran@setav.org

Türkiye; BAE, Suudi Arabistan, Yunanistan ve Mısır ile ilişkileri toparlayarak stratejik ortaklığa dönüştürme yolunda. ABD ve AB ile de pozitif gündem arayışında. Peki bu arayışlar tek taraflı mı? Hayır; aksine karşılıklı olduğu için gerçekleşiyor. İlgili tüm aktörler belirli dönemlerde politikalarını ve konumlarını gözden geçiriyor. Cumhurbaşkanı Erdoğan, Kahire ziyareti ile de bölgesel satrançta yeni bir hamle yaptı.

ULUSLARARASI SİSTEMİN KRİZİ VE TÜRKİYE'NİN STRATEJİK OTONOMİ ARAYIŞI

C umhurbaşkanı Erdoğan'ın Kahire ziyareti ile Türkiye'nin yürüttüğü normalleşme politikasının bir halkası daha tamamlandı. Ankara ve Kahire arasında 12 yıllık gerginliğin uzlaşmazlıklarını aşan ve yeni bir güç birliğini hedefleyen irade oluştu. Bu irade, Gazze krizi ile yeni bir döneme giren Ortadoğu için, bölgesel güç denklemlerine etki edecek önemli bir gelişmedir. Arap isyanları sonrası dönem çoktan kapandı. Bölgesel güçler aralarındaki uzlaşmazlıkların gerginlik ve kapışma ile yürütülmesinin sınırlarını gördükleri için yeni bir anlayışa geçtiler. Bu değişimde Trump döneminde küre başında buluşan ülkelerin hırslı projelerinin (İran'ı ve hatta Türkiye'yi sınırlandırma) çalışmayacağını görmelerinin büyük payı var.

Biden yönetiminin başa gelmesi (Ocak 2021) İran'a uygulanan maksimum baskı politikasını sona erdirdiği gibi

Ortadoğu'da dört ayaklı bir normalleşme sürecini de başlattı: a) Katar ve Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi'nin (KİK) diğer üyeleri arasında b) İran ve Suudi Arabistan arasında c) Türkiye ile Suudi Arabistan, BAE, İsrail ve Mısır arasında d) İsrail ile Arap ülkeleri arasında...

Küresel ve bölgesel kaosa adaptasyon göstermede öne çıkan ülkelerden birisi olarak Türkiye'nin yürüttüğü normalleşme politikası, diğerlerine kıyasla daha başarılı görünüyor. KİK üyeleri arasındaki ilişkiler toparlansa da durumun Katar ablukası öncesine döndüğü söylenemez. İran ve Suudi Arabistan arasındaki iyileşmede Çin'in arabuluculuğunun etkisi oldu. Ancak Gazze krizinden sonra Kızıldeniz'de ortaya çıkan gerilimler, "İran'ın vekilleri" olgusunun Körfez ülkeleri için bir realite olmaya devam edeceğini gösteriyor. Yine İsrail'in Gazze'deki katliamları, Tel Aviv ile Arap başkentleri arasındaki normalleşmeyi sekteye uğrattı. En son Riyad, 1967 sınırlarına göre Filistin devletinin kurulmasını İsrail ile normalleşme için bir şart olarak öne çıkarttı.

BİDEN YÖNETİMİ SONRASI ORTADOĞU'DA DÖRT AYAKLI BİR NORMALLEŞME SÜRECİ BAŞLAMIŞTI. TÜRKİYE'NİN YÜRÜTTÜĞÜ NORMALLEŞME POLİTİKASI, DİĞERLERİNE KIYASLA DAHA BAŞARILI GÖRÜNÜYOR. TÜRKİYE ÇOK SAYIDA ÜLKE İLE İLİŞKİLERİ İYİLEŞTİRMEDE CİDDİ MESAFELER ALDI, BAE VE SUUDİ ARABİSTAN İLE İLİŞKİLER STRATEJİK ORTAKLIĞI KONUŞACAK DÜZLEME VARIRKEN, ABD İLE İSVEÇ'İN NATO ÜYELİĞİ ONAYI VE F-16 ALIMI İLE YENİ BİR SAYFA AÇTI.

Türkiye ise çok sayıda ülke ile ilişkileri iyileştirmede ciddi mesafeler aldı. Yunanistan ile yüksek düzeyli iş birliği toplantısını yapacak noktaya gelirken ABD ile İsveç'in NATO üyeliği onayı ve F-16 alımı ile yeni bir olumlu sayfa açtı. BAE ve Suudi Arabistan ile ilişkiler stratejik ortaklığı konuşacak düzleme vardı. Kahire ziyareti ile Cumhurbaşkanı Erdoğan bölgesel satrançta yeni bir hamle yaptı. Bu ziyaret ile bir yandan enerji, ticaret, yatırım ve savunma alanlarında yüksek düzeyli stratejik iş birliği düzlemine geçildi. Diğer yandan Türkiye, Gazze krizinde Mısır'a destek vererek bölge ülkelerini Filistin davasına odaklama politikasına güç verdi. Ankara'nın son üç yıldır yürüttüğü normalleşme politikasının eksik halkası Suriye oldu. Şam yönetimi Suriye'nin kuzeyindeki Türk askeri varlığının geri çekilmesini ön şart koştuğu için bu süreçten olumlu bir sonuç alınmadı. İsrail ile yürütülen normalleşmedeki geri gidişin sorumlusu ise Netanyahu hükümetinin Gazze'deki katliamlarıdır. Bu anlamda İsrail, Ortadoğu'daki normalleşme trendlerinde geriye gidiş yaşayan tek ülke durumunda. Ankara, normalleşmeyi stratejik ortaklıklara çevirerek BM Genel Sekreteri Guterres'in bahsettiği "kaos çağına" hazırlanıyor.

Batı'da Bir Kasırğa Yaklaşıyor, Ya Ortadoğu Ne Durumda?

Guterres'in bahsettiği kaos çağı için Avrupa'da da alarm verildi. Avrupa Birliği (AB) Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikaları Yüksek Temsilcisi Josep Borrell, *El Pais* gazetesine verdiği röportajda, AB Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen'i "tamamen İsrail yanlısı duruş sergilemekle" suçlarken, bir kasırğanın geldiği tespitinde de bulundu. Borrell, AB'nin Rusya-Ukrayna Savaşı'na ve İsrail'in Gazze'deki katliamlarına yönelik politikalarının yüksek maliyetler ürettiğini belirterek "Batı'da bir kasırğanın yaklaştığı" öngörüsünde bulunuyor. Dante'nin *İlahi Komedya*'sına atıfla "şiddet çemberinin" geldiğini

belirten Borrell, "çok geçmeden Avrupa uyanmak zorunda" diyor. AB çevrelerinde Von der Leyen'in İsrail'e koşulsuz desteğine duyulan tepki biliniyor ve bunun bir örneği "Bayan Soykırım" tabiriyle de ifade edildi.

Uluslararası Adalet Divanı'nda İsrail'in soykırım ile yargılanması sürüyor. Ancak bundan daha önemli bir husus var. ABD ve AB'nin Gazze'deki katliamlara göz yummasına Batı toplumlarında gösterilen tepki giderek yaygınlaşıyor. Sözgelimi Amerikan genç nüfusunda "İsrail'in Filistinlilere soykırım uyguladığı" algısı yerleşmiş durumda. Bu itibarla Borrell, Batı ve Avrupa için "kasırğa" uyarısında bulunmakta çok haklı. Rusya-Ukrayna Savaşı Avrupa'nın güvenlik mimarisini altüst etti. Kıta elitlerinin kafası karışık. Önümüzdeki onlu yıllar boyunca uğraşmak zorunda oldukları Rus tehdidi olgusunun farkındalar.

Huzuru, ABD ve NATO'ya dayanmakta gören Atlantikçilerle eninde sonunda Avrupa'nın başının çaresine bakmak zorunda kalacağını düşünenler ayrışıyor. Yine Fransa'nın "stratejik otonomi" kavramlaştırması ile Avrupa gökyüzü kalkını inisiyatifi vesilesiyle Doğu Avrupa ülkelerinin kaygılarına hitap eden Almanya'nın bakışları tam örtüşmüyor. Her halükarda NATO Genel Sekreteri Stoltenberg ve Alman Genelkurmay Başkanı Breuer'in söylediği gibi Avrupa elitleri önümüzdeki on yıl için daha fazla silahlanmaktan başka bir çare görmüyor. Covid-19 salgını ile dengesi bozulan uluslararası sistem, Rusya-Ukrayna Savaşı ile büyük güç çekişmesine savruldu. Ukrayna'da milyonlar göçmen hale gelirken savaşın yıllarca sürebileceği bir denklem oluştu. Rusya yenilmeyecek ama kazanmasına da müsaade edilemez. Beklendiği gibi bu savaş yeni çatışmaların oluşacağı güç boşlukları doğurdu.

7 Ekim 2023 sonrasında yaşanan İsrail-Filistin çatışması da dünyanın tüm bölgelerinde dondurulmuş olan ya da düşük yoğunluklu haldeki çatışmaların birden katliamlara dönüşebileceğini gösterdi.

Halen ateşkes görüşmeleri sürmekle birlikte Netanyahu hükümeti Refah'ta askeri operasyon yapmaktan vazgeçecek gibi görünmüyor. İsrail'in Ortadoğu ve Kuzey Afrika'yı istikrarsızlığa sürükleyen bu yaklaşımından Batılı hükümetler de memnun değil. Biden yönetimi Kasım seçimlerine giderken Netanyahu'yu durduramamanın maliyetinin büyüdüğünün farkında. Ancak İsrail lobisinin Amerikan siyasetindeki ağırlığı, siyasetçileri susturuyor. Batı toplumlarında sıklıkla İsrail'in katliamlarını telin eden gösterilere şahit oluyoruz.

Ortadoğu toplumlarında aynı hareketlilik yok. Buradan hareketle Gazze'deki katliamların önemsenmediği sonucunu çıkarabilir miyiz? Elbette hayır. Bölgede Arap isyanları öncesi tehlikeli bir sessizlik var. İsrail'in Refah'ta 1,5 milyon Filistinliyi imhaya yönelmesi durumunda birçok Arap ülkesini çok sıkıntıya sokacak hareketlilikler ve çatışmalar yaşanabilir. Bölgedeki rejimlerin Avrupa ülkelerinden daha kırılğan olduğu unutulmamalı. Borrell, Batı için kasırğa uyarısında bulunuyor ancak daha büyük bir kasırğanın Ortadoğu'da patlamayacağı garanti edilemez.

Çok Kutuplu Dünyada Türkiye'nin Hali

"Kaos"la "kasırğa" ile tavsif edilen böylesi bir dünyanın öncesinde bulunurken, Türkiye'nin politik ve diplomatik hamleleri; TBMM'nin İsveç'in NATO üyeliğine onay vermesi, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Kahire ziyareti ile yeni bir sayfa açması ve Avrupa füze kalkını girişimine katılmamız, "Türk dış politikasının eksenini", "stratejik otonomi" ve "normalleşme" politikası üzerine tartışmaları, yeniden canlandırdı. Yeniden diyoruz, çünkü AK Parti'nin kesintisiz yirmi bir yıllık iktidarı boyunca uyguladığı dış politika, Türkiye'nin dönüşümü açısından hep çok kritik oldu.

Bu sebeple de çok tartışıldı; kimi zaman "Batı ile uyum içinde model" olarak kimi zaman da "eksen kayması" olarak nitelendi. Özellikle 2013 sonrası, Türkiye'nin ABD ve AB ile gerilimleri, bazı Arap ülkeleri ile ilişkilerin bozulması ve 2016 sonrası Rusya ile iş birliğinin genişlemesi (S-400 alımı dahil) muhalefet tarafından "yalnızlık" ve "eksen kayması" söylemleri ile eleştirildi. AK Parti iktidarının 2020'de başlattığı "dostları artırma politikası" da önceki açıklamalara referansla, en iyi

tabirle, çaresizlikten yapılan “U dönüşleri” olarak değerlendirildi.

Halbuki 2013-2020 arası ile 2020 sonrası yürütülen dış politikaların ana motivasyonları aynıdır: Türkiye'nin milli menfaatlerini korumak, değişen küresel-bölgesel şartlara uyum sağlamak ve stratejik otonomiye güçlendirmek. Bu üç motivasyonun eksenini de Türkiye'nin uluslararası sistemdeki yerini ve rolünü yeniden tanımlamaktır. Yeniden tanımlamanın gayesi çok kutupluluğa giden dünyanın risklerine ve kaosuna adaptasyondur. Yani “dostları artırma” yaklaşımı, “başının çaresine bakma” döneminin kazanımlarını tahkim ederek maliyetlerini izale etmektedir. Bu itibarla Suriye’de yaptığı operasyonlar yüzünden ABD ve AB ile, Doğu Akdeniz’deki yetki paylaşımaları yüzünden Yunanistan ile gerilen Türkiye, “anormal” bir politika yürütmemiştir. Tıpkı NATO’nun genişlemesine karşı olmayan Ankara’nın İsveç’in üyelikliğini onaylaması da “parantez kapamak” olmadığı gibi.

Ankara Batı ile İttifak İlişisini Önemsiyor, Mahiyetini Değiştirmek İstiyor

“Normalleşme”, aktörlerin karşılıklı olarak ilişkilerini toparlaması, iyileştirmesi demek. Sadece Türkiye'nin bazı konularda tavrını değiştirmesi demek değil. Evet, Türkiye; BAE, Suudi Arabistan, Yunanistan ve Mısır ile ilişkileri toparlayarak stratejik ortaklığa dönüştürme yolunda. ABD ve AB ile de pozitif gündem arayışında. Peki bu arayışlar tek taraflı mı? Hayır; aksine karşılıklı olduğu için gerçekleşiyor. İlgili tüm aktörler belirli dönemlerde politikalarını ve konumlarını gözden geçiriyor. Mesela, Trump döneminin küre projesi devam etseydi bu ülkelerle normalleşme gerçekleşebilirdi. Körfez ülkeleri Türkiye’yi sınırlandırmayı başarabilselerdi başka olaylara tanık olabilirdik. Yine Türkiye, Libya’daki Serrac hükümetine askeri destek vererek iç savaşı durdurmasa ve iki ülke arasında deniz yetki anlaşması imzalanmasa Doğu Akdeniz’de

Normlara dayalı olduğu iddia edilen tek kutuplu dünyanın egemenlik ve insan hakları ihlallerine çok şahit olduk. Yenisi, çok kutupluluk hali daha kaotik ve daha tehlikeli olabilir. Bu sebeple “dünya beşten büyüktür” diyen Türkiye, Batı merkezli dünya düzeninin adaletsizliklerine karşı çıkmakla kalmıyor; ABD, Çin, Rusya ve AB arasındaki büyük güç rekabetinin sorunlarına da dikkat çekerek yeni kutuplaşmaları reddediyor.

yumuşama geri dönmeyebilirdi. Nitekim Gazze’deki katliamları sebebiyle İsrail ile normalleşme sekteye uğradı.

NATO ve AB meselesi daha net. Ankara, Batı ile ittifaklarını hep önemsendi ancak ittifak ilişkisinin mahiyetini değiştirmek istedi. NATO’da terörle mücadele etmesine konulan tavrı eleştirdi ve bunu dönüştürmeye çalıştı. Yani PKK-YPG ve FETÖ ile mücadelesinde milli menfaatleri gereği Batı ile gerildi. Savunma ihtiyaçlarının karşılanmamasını eleştirdi ve seçeneklerini çoğaltmaya yöneldi. AB ile ilgili durum da böyle. 2007’den itibaren Türkiye’nin katılım sürecini durduran AB başkentleri, bu katılımı “stratejik” görmeyi sürdürüyor ise Ankara... Yine Ankara, Türkiye olmadan Avrupa’nın savunulamayacağını hep söyledi bunun için de Avrupa füze kalkını girişimine katılması kadar “normal” bir şey yok.

Beraberinde Risklerle Çok Kutuplu Dönem Geliyor

Elbette bütün bunlar Türkiye’nin, eski blok politikası gereği, Rusya ile iş birliğini bozacağı anlamına gelmiyor. Denge politikasını terk edece-

ğini de göstermiyor. Nitekim Putin’in enerji konusunda Türkiye’yi en güvenilir ortak görmesi ve Ukrayna’daki savaşın aslında İstanbul görüşmeleri sırasında bitebileceğini hatırlatması tesadüf değil.

Dünya risklerle dolu çok kutuplu bir döneme gidiyor. Pandemi, Rusya-Ukrayna Savaşı ve İsrail-Filistin çatışması ile hızlanan bu kaotik gidişat, Hindistan, Brezilya ve Türkiye gibi yükselen güçlere önemli sorumluluklar yüklüyor. Öncelikle büyük güç rekabetinin ürettiği boşluklara, kaosa ve risklere karşı hazırlıklı olmak gerekiyor. Ticaretten enerjiye, teknolojiden güvenliğe kadar birçok alanda istikrar ve iş birliğine ihtiyacımız var. Yine, Batı merkezli düzenin yerini çok kutupluluğa terk etmesi, yeni düzenin de eskisi gibi hiyerarşik olmayacağı anlamına gelmez. Normlara dayalı olduğu iddia edilen tek kutuplu dünyanın egemenlik ve insan hakları ihlallerine çok şahit olduk. Yenisi, çok kutupluluk hali daha kaotik ve daha tehlikeli olabilir. Bu sebeple “dünya beşten büyüktür” diyen Türkiye, Batı merkezli dünya düzeninin adaletsizliklerine karşı çıkmakla kalmıyor; ABD, Çin, Rusya ve AB arasındaki büyük güç rekabetinin sorunlarına da dikkat çekerek yeni kutuplaşmaları reddediyor. Ukrayna ve Gazze krizlerinde olduğu gibi çözümün parçası olmaya çalışıyor. Bu gayret içerisinde Türkiye, önümüzdeki yıllarda uluslararası sistemdeki yerini ve rolünü daha da güçlendirecek. **■**

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) Devlet Başkanı Muhammed bin Zayid Al Nahyan ile bir araya geldi. (Murat Kula / AA, 13 Şubat 2024)

